

רווחה נפשית בקרב מורים
במגזר הערבי והדרוזי בתקופת
משבר הקורונה: בחינת
דרישות התפקיד, משאבים
אישיים ותחושת מחויבות יתר
למקצוע ההוראה

ד"ר שירי שנאן-אלטמן וד"ר ענבר לבקוביץ

לשכת המדען הראשי, משרד החינוך

אוגוסט, 2021



רקע



- התפרצות נגיף הקורונה בישראל, הציבה בפתחם של אנשי החינוך שינויים ואתגרים חדשים ומידיים.
- רוב המורים התבקשו באופן מיידי לעבור לשימוש בהוראה מקוונת לצד מתן מענה להיבטים רגשיים וחברתיים של התלמידים.
- תנאי עבודה אלו התקיימו במקביל לצורכי אנשי החינוך באיזון בין עבודה לחיי הבית לרבות טיפול בילדים.
- תשומת לב מועטה הוקדשה להשפעת סגירת בתי הספר ופתיחתם מחדש על רווחתם הנפשית של המורים, בפרט בחברה הערבית והדרוזית.
- פער זה בספרות המחקרית הינו משמעותי שכן רווחתם הנפשית של המורים כרוכה בהשלכות על המורים עצמם, על טיב הוראתם, על הקשר עם התלמידים ועל המערכת הארגונית אליה הם שייכים.



מטרת המחקר

לבחון :

1. דרישות עבודה (אוריינות דיגיטלית, קונפליקט עבודה-בית)
2. משאבים פנימיים (חוסן נפשי וחוללות עצמית)
3. משאבים חיצוניים (תמיכה בעבודה)
4. מחויבות למקצוע ההוראה
5. רווחה נפשית

בקרב מורים ערבים ודרוזים בתקופת הקורונה

שיטת המחקר

מחקר איכותני

24 מורים	
14 מורים מהמגזר הערבי	10 מורים מהמגזר הדרוזי

ראיונות עומק פרטניים חצי מובנים

מחקר כמותני

299 מורים בגילאי 23-65	
178 מורים מהמגזר הערבי	121 מורים מהמגזר הדרוזי

שאלונים מקוונים

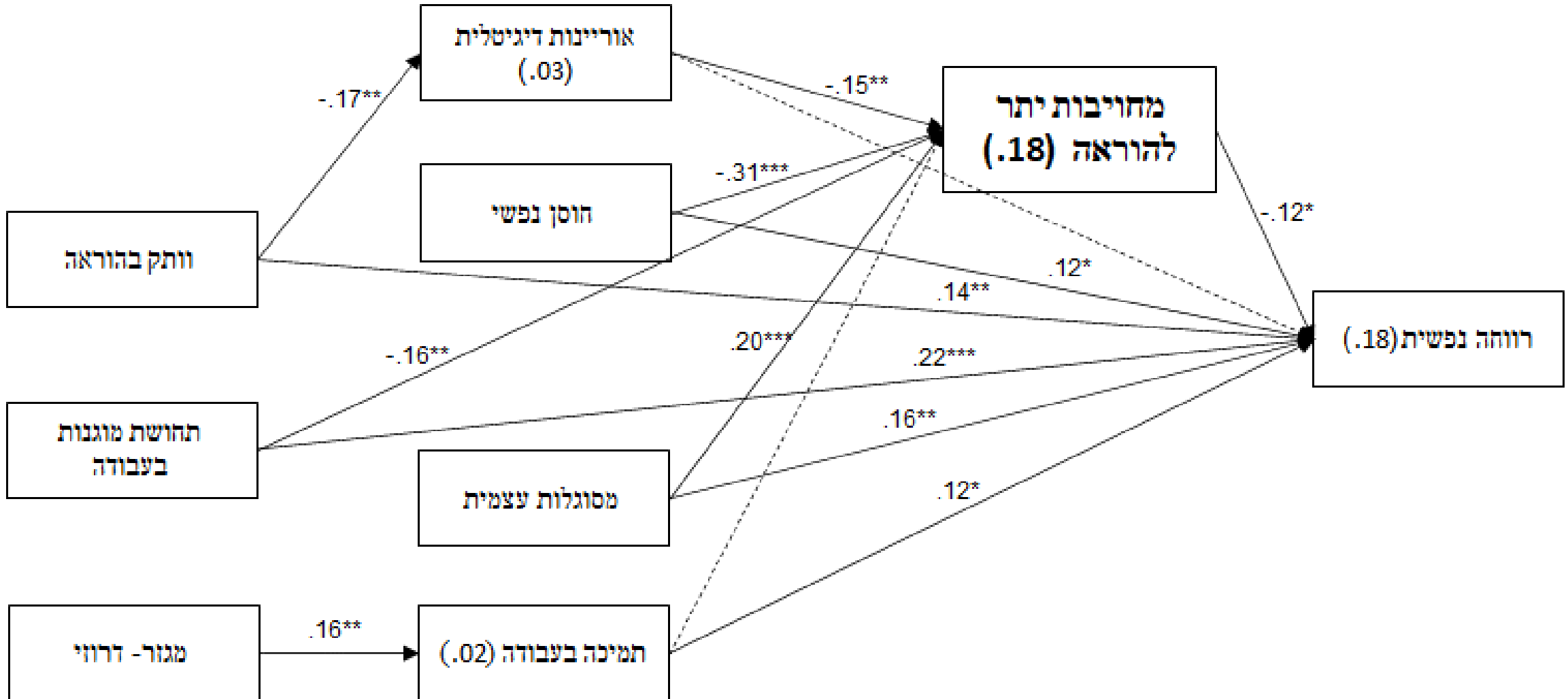
איסוף הנתונים הכמותני והאיכותני נערך בחודשים מרץ-אפריל 2021.

ממצאי המחקר הכמותני

רגרסיה היררכית מרובה של תחושת רווחה נפשית לפי דרישות בתפקיד ומשאבים פנימיים וחיצוניים

- מודל הרגרסיה נמצא מובהק ומוסברים בו 20% מן השונות בתחושת הרווחה הנפשית.
- משתני הרקע מסבירים קרוב ל- 9% מן השונות ומשתני המחקר מוסיפים להם כ- 11%, באופן מובהק סטטיסטית.
- מבין המשתנים נמצאו מובהקים וותק בהוראה, תחושת מוגנות במקום העבודה, קונפליקט עבודה-בית, חוסן נפשי ומסוגלות עצמית. ככל שהיה הוותק בהוראה רב יותר, וככל שהיתה תחושת המוגנות במקום העבודה גבוהה יותר, כך היתה הרווחה הנפשית של המורים רבה יותר.
- ככל שמידת הקונפליקט עבודה-בית (דרישות בתפקיד) היתה מועטה יותר, וככל שהיו החוסן הנפשי והמסוגלות העצמית (משאבים פנימיים) גבוהים יותר, כך היתה הרווחה הנפשית של המורים רבה יותר.

מודל נתיבים עבור התפקיד המתווך של תחושת מחויבות יתר למקצוע ההוראה בין דרישות ומשאבים של המורים לבין רווחה נפשית



מן הלוח והתרשים ניתן ללמוד כי 18% מן השונות ברווחה נפשית של המורים מוסברים במודל

הערה. R^2 - אחוז השונות המוסברת- ערכים בתוך המלבנים. β - מקדמי קשר מתוקננים - ערכים מעל החיצים

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

ממצאי המחקר האיכותני

תמה 1: "זה לא התפקיד שהכרתי": התמודדות המורים עם ההוראה המקוונת

- תיארו שינוי משמעותי בדרכי עבודתם, קשיים בהוראה מרחוק, אתגר בהמרת תחומי הדעת לפלטפורמת הזום.
- המורים תיארו תחושת תסכול, אכזבה, תשישות והצפה רגשית בעבודתם ותחושה כי הם אינם מוערכים דיים.
- המורים סיפרו כי בתחילה הם חשו חוסר אונים ולחץ אל מול דרישות חדשות אלו.

תמה 2: "את נוכחת בבית, אבל לא נוכחת באמת": קונפליקט עבודה ומשפחה בזמן הקורונה

- בשל העובדה שהעבודה נעשתה מהבית, היא לא הוגבלה בזמן וכך הם מצאו עצמם עובדים ללא הרף.
- הורים לילדים שיתפו ברגשות אשם על חוסר פניות בעיקר אל מול ילדיהם שהיו זקוקים להם בעת המשבר.

תמה 3: "בין חיבוק חם לכתף קרה": מקורות תמיכה בתקופת הקורונה

- המורים חשו כי תמיכת העמיתים העניקה להם יציבות, תחושת ביטחון והפחיתה את תחושת הבדידות.
- לעומת זאת, חלק מהמורים סיפרו כי הבידוד החברתי והעבודה מהבית הובילו לניתוק מהצוותים ומעמיתים עמם הם בדרך כלל עובדים עמן באופן שוטף ואף לשסע ונתק בתוך חדר המורים.
- מורים תיארו מחסור במענה פורמלי מצד מנהלי בתי הספר, לצד משאב האמונה הדתית שעומד לצידם.

סיכום ודיון

רווחה נפשית

- המורים דיווחו על רווחה נפשית מתונה באופן יחסי, ללא הבדלים בין המגזר הערבי לדרוזי.
- לצד תחושת העומס, התשישות והירידה ברווחה הנפשית רוב המורים תיארו כי לאחר זמן הם הסתגלו למצב שנוצר ולהכנות המרובות להוראה שנדרשו מהם וחשו ירידה בתחושת הלחץ אשר התעוררה בתחילת המשבר.

קונפליקט עבודה-בית

- קונפליקט עבודה-בית היה גבוה יחסית בקרב המורים בתקופת הקורונה
- קונפליקט זה הינו משמעותי בייחוד בחברה הערבית. למרות שבשנים האחרונות החברה הערבית עוברת תמורות מחברה מסורתית לחברה מודרנית יותר, עדיין הנורמות הפטריאכליות של תפקידים מושרשות בחברה הערבית ומייעדות את האישה למלא תפקידים בסביבת הבית כרעיה ואם.

תחושת מוגנות

- ככל שלמורים היתה תחושת מוגנות גבוהה יותר בעבודה, כך רווחתם הנפשית היתה גבוהה יותר.

אוריינות דיגיטלית והוראה מקוונת

- לא המיומנויות הדיגיטליות הן אלה שהיו קשורות לרווחתם הנפשית של המורים כי אם ההתמודדות עם השלכות השימוש בטכנולוגיה.
- כלומר, העדר הקשר הישיר עם התלמידים בעקבות הריחוק הפיזי של ההוראה המקוונת עורר דאגה וחשש לשלומם הרגשי ולמצבם הלימודי של התלמידים.

משאבי התמודדות

- ממצאי המחקר הכמותני והאיכותני מלמדים על חשיבותם של משאבים פנימיים וחיצוניים בהתמודדות עם דרישות בתפקיד בתקופת משבר הקורונה.
- מצד אחד, המורים סיפרו על התמיכה שהם קיבלו משותפי תפקיד והדגישו את חשיבות בית הספר כמהווה מקור תמיכה עיקרי.
- מאידך, הבידוד החברתי והעבודה מהבית הובילו לניתוק מהצוותים ומעמיתים עמם הם בדרך כלל עובדים באופן שוטף ואף הובילו לנתק בקרב חלק מהמורים. בנוסף, הם חשו אכזבה וחוסר נראות ממנהלי בתי הספר.

המלצות יישומיות

- סדנאות להתמודדות עם שינויים טכנולוגיים צריכות לתת דגש גם על השלכות רגשיות של השינויים על רווחת המורים.
- בתקופת הקורונה מוטב כי גורמים מנהליים ייקחו בחשבון את ההשלכות של קונפליקט עבודה-משפחה זה ויתאימו את דרישת העבודה בהתאם.
- לדוגמא, התחשבות במורים בשעות הפגישות (לא לתאם פגישות בשעות מאוחרות), מתן עזרה למורים עם בעיות אישיות (לדוגמא, מורה החווה משבר משפחתי) וסיוע בניהול זמן. אלה עשויים לייצר מחויבות ומעורבות גם בקרב בני המשפחה.

המלצות יישומיות

- ממצאי המחקר מלמדים כי תמיכה שוטפת במורים צריכה להישמר גם בתקופות משבר. בניגוד למשאבים פנימיים שקשה יותר לפתח אותם בכלל ובעת משבר בפרט, תמיכה משפחתית ומקצועית הינה נגישה יותר ומומלץ לגייסה על מנת לשמור על רווחתם הנפשית של המורים.

- עולה צורך בפיתוח תוכניות ייעודיות העוסקות בהתמודדות בשעת חירום, תוך העצמת המשאבים האישיים. מנהלי בתי הספר יכולים לסייע למורים בהעברת הכשרות הכוללות ידע והתמודדות במצב דחק זה, כולל כלים לעזרה עצמית ומקור לפנייה לעזרה מקצועית בעת הצורך

- מומלץ כי יועצים חינוכיים ומנהלי בתי הספר יצרו קשר עם המורים וישוחחו עימם כדי לזהות אם יש מי שזקוק לליווי, תמיכה וטיפול ובמידת הצורך גם יפנו לגורמי מקצוע.

המלצות יישומיות

- מומלץ כי מקבלי החלטות במשרד החינוך יקפידו להעביר למנהלי בתי הספר הנחיות מדויקות בנוגע להתנהלות נכונה על פי ההנחיות לשמירת מוגנות מפני הקורונה.
- הקפדה על הנחיות אלו ותחושת מוגנות במסגרת הבית ספרית עשויה לתרום לא רק לבריאותם של המורים כי אם גם לרווחתם הנפשית.



ד"ר שירי שנאן-אלטמן

מרצה בכירה, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בר אילן

דוא"ל- shiri.altman@biu.ac.il

ד"ר ענבר לבקוביץ

מרצה בכירה, הפקולטה ללימודים מתקדמים, אורנים המכללה האקדמית לחינוך

דוא"ל- Inbar.lev2@gmail.com